

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Таніта Люріна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті розглянуто деякі аспекти соціально-педагогічної проблеми формування духовно-моральних цінностей студентів. Проаналізовано моральний компонент навчальної діяльності, який передбачає наявність моральних норм і принципів, культурних надбань і соціально-морального досвіду. Висвітлено питання дослідження ціннісних орієнтирів особистості студентів, зумовлених трансформацією політичної, економічної систем, соціально-психологічною ситуацією в суспільстві.

Моральні цінності особистості визначаються як один зі способів нормативної регуляції дій людини в усіх сферах суспільного життя, вираження його індивідуальної свідомості та вчинків, у яких інтегруються цінності добра, справедливості, обов'язку, совісті та щастя. З'ясовано, що для забезпечення ефективності навчання та якості професійної підготовки необхідно, щоб організація педагогічного процесу та управління ним стимулювали високі рівні мотиваційної сфери студентів, актуалізували стійкі потреби в пізнанні, самоорганізації та моральній самоактуалізації.

Ключові слова:

духовно-моральні цінності, моральний компонент навчальної діяльності, освітній процес, моральна самоактуалізація студентів.

Анотация:

Люрина Танита. Формирование духовно-нравственных ценностей студентов как социально-педагогическая проблема.

В статье рассмотрены некоторые аспекты социально-педагогической проблемы формирования духовно-нравственных ценностей студентов. Проанализирован моральный компонент учебной деятельности, который предполагает наличие нравственных норм и принципов, культурных достижений и социально-нравственного опыта. Освещены вопросы исследования проблемы формирования ценностных ориентиров личности студентов, обусловленных трансформацией политической, экономической систем, социально-психологической ситуацией в обществе.

Моральные ценности личности определяются как один из способов нормативной регуляции действий человека во всех сферах общественной жизни, выражение его индивидуального сознания и поступков, в которых интегрируются ценности добра, справедливости, долга, совести и счастья. Выяснено, что для обеспечения эффективности обучения и качества профессиональной подготовки необходимо, чтобы организация педагогического процесса и управление им стимулировали высокие уровни мотивационной сферы студентов, актуализировали устойчивые потребности в познании, самоорганизации и моральной самоактуализации.

Ключевые слова:

духовно-нравственные ценности, моральный компонент учебной деятельности, образовательный процесс, моральная самоактуализация студентов.

Resume:

Lyurina Tanita. Formation of spiritual and moral values of students as social and pedagogical problems.

In the article some aspects of a social and pedagogical problem of formation of spiritual and moral values of students are considered. The author analyzes the moral component of educational activity, which supposes the presence of moral norms and principles, cultural achievements and social-moral experience. The article reveals the problems of formation of students' personality value orientations caused by transformation of political and economic systems, by a social and psychological situation in society.

The moral values of personality are determined as one of the methods of the normative regulation of the human actions in all spheres of public life, expression of man's individual consciousness and actions, which integrate the values of good, justice, debt, conscience and happiness. It is found out that for ensuring learning efficiency and quality of vocational training it is necessary that the organization of pedagogical process and its management should stimulate high levels of the students' motivational sphere, actualize steady needs for learning, self-organization and moral self-actualization.

Key words:

spiritual and moral values, the moral component of training activities, educational process, moral self-actualization of students.

Постановка проблеми. Модернізаційні процеси в суспільстві актуалізують істотні психолого-педагогічні зміни парадигми сучасної освіти України, що має забезпечити продуктивне формування в учнівської молоді «вічних» цінностей (добро, краса, порядність, гідність, совість та ін.) як прямого віддзеркалення основних якостей громадянина, значущих як для розвитку суспільства загалом, так і для розвитку окремої особистості. Від молодого покоління, чия моральна свідомість особливо активно формується в період юності, у глобальному плані залежить розвиток суспільства в цілому. Сучасна система морально-духовних цінностей молоді нині потребує суттєвого вдосконалення. Це досить складна соціально-педагогічна проблема, оскільки суспільство є динамічною системою, якій притаманний нелінійний процес розвитку, постійна зміна, рух усередині її, взаємодія між усіма її елементами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що сучасні тенденції змін такого роду розглядали В. Абрамов [1], В. Біблер [2], Л. Романюк [6] та інші вчені. Більшістю з них виявлено, що у свідомості молоді, її моральних орієнтирах чітко спостерігаються як елементи оновлення духовних сфер особистості на основі оволодіння загальнолюдськими цінностями, так і негативні тенденції, які існують в суспільстві. Очевидним у самоактуалізації сучасної молоді людини є процес відторгнення міфологізованих цінностей минулої соціальної епохи і формування якісно оновленої свідомості.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є висвітлення деяких аспектів дослідження ціннісних орієнтирів особистості студентів, зумовлених трансформацією політичної, економічної систем, соціально-психологічною ситуацією в суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рівень розвитку суспільства зумовлює кількісний і якісний зміст потреб, соціальну й моральну цінність яких визначає спрямованість, що сприяє прояву ціннісних орієнтацій. Ефективним у цьому сенсі є процес формування найбільш необхідних для професійної діяльності у сфері освіти духовно-моральних цінностей особистості. Надзвичайно важливо вберегти студентів від соціальної фрустрації, сприяти їх гармонійному розвитку. Інакше вони сконцентрують у собі соціально-психологічні характеристики «маргіналів», що створить їм труднощі при входженні в соціальні інститути та соціальні відносини, оскільки їм притаманні спрямованість у майбутнє, стурбованість соціальними проблемами (війни і миру, екології і т. п.), пошук свого «Я», а також «вакуум» віри, пасивність, дефіцит духовних контактів, гуманістичних начал особистості.

На нашу думку, проблему розвитку гармонійних відносин між особистістю і суспільством можна розв'язати у процесі виховання. Виховання покликане допомогти природній еволюції фізичного і духовного життя молодій людині, полегшити адаптацію до умов і вимог соціально-політичного життя суспільства, сприяти розвитку особистості. Особистість – це частина суспільства. І кожна особистість, живучи в суспільстві, має усвідомити дві речі: першу – усвідомлення свого обов'язку й відповідальності перед суспільством; другу – право мати «свідомість свободи» у цьому суспільстві, тобто усвідомлення відповідальності за виконання свого обов'язку й усвідомлення свободи вимог своїх прав. Усі ті великі справи, що виконуються без усвідомлення відповідальності, неморальні або, у кращому разі, є непорозумінням. Моральність – це усвідомлення обов'язку й відповідальності, з одного боку, і усвідомлення права на свідомість свободи – з іншого.

Традиційні взаємини в соціумі детермінують вироблення системи моральних взаємин, впливів і виховання молодій людині загалом. Однак це не убезпечує від усіх проблем. Однією з них є те, що молода людина, вихована в душі глибокої поваги до традицій, моральних норм, які іноді пов'язані з досить специфічними культурними умовами, володіє відносно унікальною, соціально обмеженою сукупністю стереотипів і уявлень. Потрапляючи до інноваційної системи соціалізації, в інші умови становлення й виховання, що вимагають високої адаптивності, готовності сприймати й засвоювати багато стереотипів і уявлень, що можуть суперечити засвоєним раніше, вона може розгубитися, виявитися нездатною самостійно все осмислити. За відсутності кваліфікованої допомоги це може спричинити девіантну поведінку.

Основою формування світогляду молодій людині є соціальні та моральні цінності – уза-

гальнення про мету й норми поведінки. Вони є проміжною ланкою, що регулює відповідність між власною поведінкою, діями, інтересами, потребами та інтересами суспільства. Цінність – це феномен, який має для людини вирішальне значення й відповідає її актуальним потребам та ідеалам. Також це опосередковане культурою поняття, яке є еталоном належного в досягненні потреб. Моральні цінності визначають сенс існування людини, духовно збагачують його. Моральні цінності особистості – це один зі способів нормативної регуляції дій людини в усіх сферах суспільного життя, вираження його індивідуальної свідомості та вчинків, у яких інтегруються цінності добра, справедливості, обов'язку, совісті та щастя. Духовно-моральні цінності є втіленням розуму й почуття людини.

Духовний освітній простір сприяє формуванню ціннісних орієнтацій особистості майбутнього фахівця, зумовлює цілісність його моральної свідомості. Завдяки цьому студент усвідомлює норми і принципи моралі, духовну гідність і дієвість своїх мотивів, своєї моральної свідомості загалом. На думку А. Здравомислова, духовно-моральні цінності розвиваються в суспільстві спонтанно: моральні норми, так само як і матеріальні інтереси, пронизують собою всі сфери суспільних відносин. «Вони проходять у всі складники діяльності людей, пропонуючи вироблені, закріплені в досвіді зразки регулювання людських відносин» [4, с. 180]. У моральній свідомості людини інтегруються вищі цінності – добро, істина, краса, любов до свободи і справедливості.

У студентському віці поєднуються два вікові періоди розвитку людини – рання юність і молодість (або рання дорослість). Цей вік є одним із найважливіших періодів у становленні особистісних якостей, зокрема системи ціннісних орієнтацій. У цей період відбуваються зміни в усіх сферах активності особистості: побуті та дозвіллі, освіті, соціально-професійній сфері, міжособистісних стосунках. Саме активні взаємодії в різних сферах суспільного життя зумовлюють зміни поглядів, інтересів, переконань, відносин, переживань особистості з приводу тих чи інших явищ дійсності. Унаслідок зазначеного змінюється й система ціннісних орієнтацій. Отже, у контексті духовного освітнього простору можна простежити певну закономірність між такими двома чинниками, як ціннісні орієнтації особистості і продуктивна професійна діяльність, та зрозуміти їх взаємозумовленість.

Однак освітній простір завжди вирізняється своєю неоднорідністю завдяки наявності в ньому нескінченної кількості суб'єктів, що мають різний рівень моралі, культури, коло потреб та інтересів, свої погляди і цінності. Всі ці елементи теж визначають подальшу поведінку майбутнього фахі-

вця. Ціннісні орієнтації студентства формуються в процесі соціалізації під час засвоєння нових знань і набуття соціально-психологічного досвіду й виявляються в цілях, інтересах, переконаннях, спілкуванні й діяльності особистості. Реалізуються вони у процесі життєдіяльності та підтверджуються або відкидаються життєвим досвідом. На основі індивідуального досвіду, що є адекватною або неадекватною умовою духовного освітнього простору, конкретні ціннісні орієнтації або набувають особистісного сенсу, або витісняються як такі, що не забезпечують успішного функціонування особистості в соціумі. Зміни в духовному освітньому просторі певним чином позначаються на свідомості молодих людей, змінюючи систему їх ціннісних орієнтацій. Порівняно з минулими поколіннями сучасні студенти раціонально сприймають життя, більш самостійно [3].

Моральна самоактуалізація і самоствердження молоді особистості полягає в тому, що вона проявляє відповідальність за процес і результат власної діяльності, виявляє свої здібності, таланти й можливості, індивідуальні риси, морально-психологічну позицію в системі міжособистісних відносин, що забезпечує особистості повагу, визнання, довіру, підтримку, допомогу й захист і тим самим сприяє задоволенню потреби у спілкуванні та взаємодії з іншими людьми, прояву індивідуальності. Розквіт цих можливостей особистості, досягнення нею вершин професійного, морального зростання завжди співвідносяться з її життєвими перспективами, планами, цілями та ідеалами. Ці плани можуть стосуватися професійного, морально-духовного, інтелектуального розвитку людини, сімейного благополуччя, матеріального добробуту, майбутнього своїх дітей і т. д. Відсутність або неможливість їх реалізації особистість сприймає як глухий кут.

Сьогодні процес соціалізації молоді ускладнюється переоцінкою традицій, норм і цінностей. Якщо раніше молодь спиралася на досвід попередніх поколінь, то тепер їй доводиться творити новий соціальний досвід, покладаючись в основному на себе, що значною мірою зумовлює суперечливі тенденції в її свідомості та поведінці. Без урахування моральних норм і свідомого виявлення власної моральної позиції процес соціалізації відбуватися не може. Тільки завдяки наявності моральних переконань, суджень, інтересів і потреб особистість здатна спілкуватися з іншими і проявляти себе в діяльності. Різні соціально-психологічні чинники – матеріальні умови життєдіяльності, індивідуально-типові риси особистості, схильності, здібності, комунікативні вміння, якість навчально-виховного впливу вищого навчального закладу, сім'ї, інших інститутів соціалізації – активно впливають на процес формування ціннісних орієнтацій студента. Всі вони зумов-

люють систему інтересів і потреб особистості, які існують у певній ієрархії життєвих цінностей. Завдяки наявності такої ієрархії особистість починає надавати перевагу одним цінностям і заперечувати інші, тобто диференціювати об'єкти і явища за їх особистісною значущістю.

Період навчання у вищому навчальному закладі повинен охоплювати не тільки засвоєння студентами знань, умінь і навичок. Адже цей період – найважливіший етап гармонійного особистісного розвитку, який передбачає соціально-психологічне зростання особистості, а також саморозвиток її як суб'єкта пізнавальної та творчої діяльності. Як відомо, навчання – це двосидина діяльність педагога і студента. Вона має системний характер, а предметом її є взаємодія між ними. Викладач повинен спонукати студента до самостійності й розвивати його професійно спрямовану творчу діяльність.

Уважаємо, що у вищому навчальному закладі все повинно бути для студента і за допомогою студента. Завдання навчального закладу – сприяти розвитку соціального самоусвідомлення студента і його здатності до спілкування як духовної потреби людини, оскільки зі спілкування починається процес пізнання людиною самої себе. В особистих контактах формується весь спектр людських емоцій, етичних та естетичних уявлень і навичок, моральних якостей. Моральна й психологічна підтримка, увага один до одного, співчуття, співпереживання, обмін ідеями, спільна творчість – ось деякі прояви потреби у спілкуванні.

Педагогічне спілкування, у рамках якого відбувається спільне розв'язання проблем навчання, характеризується такими параметрами: активність учасників взаємодії, спрямованої один на одного й на самих себе (змістом цієї активності є численні процеси міжособистісного духовного пізнання, соціально-психологічного відображення, самопізнання та ін., а результатом – формування психологічної єдності учасників взаємодії, досягнення певного рівня взаєморозуміння між ними); предметна сутність, яка виступає у формі навчальних завдань (з цього погляду педагогічне спілкування можна описати як процес інтеграції предмета співробітництва, формування предметно-ціннісної та мотиваційної єдності його учасників); процесуальна сутність, що розглядає співробітництво як процес, у якому проявляються індивідуальні та колективні предметні дії його учасників (педагогічне спілкування виступає як процес інтеграції індивідуальних дій педагога і студента в їх спільній діяльності).

Моральний компонент навчальної діяльності передбачає наявність моральних норм і принципів, культурних досягнень і соціально-морального досвіду, яким керуються викладач і студенти в освітньому процесі і який має ефект зворотнього

зв'язку. Саме від викладача, який виявляє у своїй професійній діяльності моральні якості, буде залежати формування моральної свідомості майбутніх фахівців. Основними моральними та професійними якостями викладача вважаємо такі: високий рівень моральної мотивації своєї праці та вміння впливати на студентів, спонукаючи до діяльності, висока культура спілкування, володіння педагогічною етикою (взаємоповага, взаєморозуміння, творче співробітництво); орієнтація на ефективність і якість навчального процесу; особиста компетентність і професіоналізм; орієнтація на розвиток особистості; цілісність системного бачення й готовність до змін; мислення глобальними зв'язками і процесами; ініціативність і цілеспрямованість; систематичне планування й спостереження за результатами професійного зростання студентів, здатність переконувати і встановлювати зв'язки, здатність давати доручення та надихати на справу.

У вищому навчальному закладі відбувається активний процес підготовки майбутнього професіонала. Але не завжди сам студент може усвідомити себе в ролі людини, яка за 3-4 роки буде виконувати свої професійні обов'язки. Щоб раптово не опинитися в такій ситуації, молода особистість вже в аудиторії повинна навчитися усвідомлювати себе як майбутнього фахівця. Є. Клімов виділяє 5 елементів самосвідомості людини-професіонала [5]: усвідомлення своєї належності до певної професійної спільноти; знання, думка про свою відповідність професійному еталону; знання людини про ступінь її визнання у професійній групі; знання про свої сильні та слабкі сторони, шляхи самовдосконалення; уявлення про себе та свою роботу в майбутньому [5]. Ці елементи професійної самосвідомості свідчать про наявність у студента моральних цінностей справедливості, добровільності, відкритості, рівності, свободи, активності, ініціативності, самостійності, а також про постійну потребу в їх дотриманні, самовдосконаленні. Наявність цих цінностей у свідомості особистості робить її навчальну діяльність більш ефективною і професійно спрямованою.

Проведений реферативний огляд літератури з досліджуваної проблеми ціннісних орієнтацій молоді дає підстави стверджувати таке:

1) цілеспрямована активність людини як суб'єкта поведінки, діяльності (зокрема й професійної) зумовлена багатьма чинниками, серед яких одне з провідних місць належить ціннісним орієнтаціям і спрямованості особистості;

2) соціальний характер ідеології, освіти, виробництва, культури, побуту знаходиться в основі тих цінностей і норм поведінки, які засвоює молоде покоління в сім'ї, школі, трудовому колективі, різних мікросоціумах;

3) самотність людини як індивіда, суб'єкта, особистості, індивідуальності трансформується в присвоєних нею цінностях через складну систему власних потреб, інтересів, прагнень, ідеалів;

4) вивчення цінностей людей різних вікових періодів дає змогу зробити зріз того їх рівня, який склався в цьому віці;

5) виявлення зв'язків, залежностей між різними чинниками, що стосуються особистих потреб, захистів, виборів, пріоритетів і ціннісних орієнтацій, дає можливість встановити деякі загальні тенденції їх формування, а також визначити, чи впливають перетворення на вибори й пріоритети у сфері цінностей людини.

Розвиток у студентській молоді якостей громадянина, суспільно-орієнтованих цінностей, пріоритетів набуває особливої гостроти в умовах кардинальних соціально-економічних змін, трансформації суспільства загалом. Це вимагає від особистості динамічної адаптації до швидкоплинних змін життя, які далеко не завжди відповідають ідеалам, загальнолюдським цінностям, наприклад, рівності, справедливості, толерантності. Унаслідок цього виникає низка проблем, розв'язання яких має не тільки теоретичне, а й практичне значення для підвищення ефективності надання освітніх послуг навчальними закладами різних рівнів акредитації.

Емпірична картина реальних (а не декларованих) пріоритетів, інтересів, цінностей і чеснот студентської молоді ще потребує наукового осмислення й узагальнення. Багато з наявних сьогодні досліджень ціннісних орієнтацій страждає саме поверховістю, фрагментарністю, орієнтацією інтерпретацій на соціально бажане.

Проведений аналітичний огляд літератури дав змогу окреслити проблему власного дослідження – особливості ціннісних орієнтацій різних спеціальностей та освітньо-кваліфікаційних рівнів у період трансформації системи освіти України.

Цілеспрямований збір фактів для вивчення пріоритетів цінностей студентів здійснювався за допомогою таких методик (методів):

1) аналіз документації щодо основних тенденцій і вимог Болонського процесу, ступеневої освіти в Україні, зокрема особливостей вимог до професійної підготовки студентів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів у частині циклу суспільних, філософських, економічних, гуманітарних дисциплін певних спеціальностей;

2) вивчення продуктів навчальної діяльності – академічна успішність студентів як у традиційному 5-ти бальному, так і в рейтинговому оцінюванні; ознайомлення зі статусними особливостями академічних груп за спеціальностями: списковий склад, статеве співвідношення, типи загальноосвітніх установ, які закінчили абітурієнти в рік вступу до професійного навчального закладу;

3) вивчення пріоритетів цінностей студентів здійснювалося за допомогою адаптованого варіанту методики М. Рокича.

У методиці М. Рокича використовується два списки цінностей: 18 термінальних (цінності-цілі) та 18 інструментальних (цінності-засоби). Кожна цінність написана на окремій картці розміром 150×50 мм. Перед випробуванням ставиться завдання проранжувати (розкласти в порядку від 1 до 18) послідовно термінальні, а потім інструментальні цінності. Картки з найменуваннями цінностей пропонуються учаснику дослідження загальним набором у випадковому порядку: спочатку 18 карт Т-цінностей, потім 18 карт І-цінностей. Після закінчення ранжирування результати учасника дослідження вносяться до індивідуального протоколу, який має вигляд таблиці зі списками цінностей. По кожній цінності проставляється ранг (від 1 до 18), приписаний їй досліджуванам. Обробка результатів здійснюється як на рівні індивідуальних протоколів, так і на рівні вибірки (масиву даних).

Для визначення семантичних зв'язків «понять-цінностей» при їх сприйнятті й розумінні застосовувався метод контент-аналізу. Матеріалом для контент-аналізу слугували фрагменти визначень термінальних та інструментальних цінностей, які були зроблені реципієнтами після виконання завдання на ранжування за методикою М. Рокича. Учасникам дослідження пропонувалося дати визначення, окреслити сферу відповідності застосування того чи іншого поняття (цінності) щодо явищ, подій суспільного життя, а також учинків людей. Тобто була зроблена спроба виділити до емпіричного рівня конкретизації питання особливостей усвідомлення випробовуваними лексики „понять-цінностей” при їх ранжуванні, визначити роль власного досвіду в цьому процесі.

Результати емпіричного дослідження сформовані в масив даних, який оброблено з використанням методів математичної статистики.

Отримана емпірична картина ціннісних орієнтацій та їх взаємозв'язків має особливості, які подаються нами у формі таких узагальнень і висновків:

1. Простежується стійка тенденція виділення студентами всіх груп і спеціальностей «цінностей-опозицій», до яких належать як термінальні, так і інструментальні цінності, оцінені респондентами крайніми за величиною ранговими місцями за 18-ти бальною шкалою. Такими зі списку термінальних цінностей є «здоров'я», «суспільне визнання»; інструментальних – «чесність».

2. Кількісна обробка показників ранжирування респондентами цінностей дала можливість побудувати емпіричну тривірневу модель пріоритетів термінальних та інструментальних цінностей за такими параметрами:

– високий рівень: 1–6-рангові місця (термінальні – здоров'я, любов, наявність гарних друзів, щасливе сімейне життя; інструментальні – чесність, відповідальність, вихованість, самостійність);

– середній рівень: 7–12-рангові місця (термінальні – цікава робота, задоволення, впевненість у собі, життєва мудрість, незалежність у судженнях і оцінках, свобода у вчинках, пізнання, матеріальне забезпечення, рівність; інструментальні – працьовитість, життєрадісність, тверда воля, акуратність, сміливість у відстоюванні своєї думки, освіченість, чутливість, самоконтроль, широта поглядів, старанність, раціоналізм);

– низький рівень: 13–18-рангові місця (термінальні – творчість, суспільне визнання, загальне добре становище в країні, краса природи й мистецтва; інструментальні – непримиренність до недоліків, високі запити).

Цінності з високим пріоритетом ранжуються респондентами більш однорідно, тобто результати мають менше розсіювання. Повторюваність однакових рангових місць (мода) становить: 1-й-3-й ранги – понад 60-70% при оцінці термінальних і 20-40% – при оцінці інструментальних цінностей. Кілька цінностей, захищених нами до пріоритету низького рівня мають також однорідне ранжування.

3. За результатами емпіричного дослідження ціннісних орієнтацій студентів усіх спеціальностей і груп наявна тенденція пріоритетів цінностей як при внутрішньогрупових, так і міжгрупових порівняннях.

4. Звертає на себе увагу емпірична заниженість оцінок суспільно бажаних цінностей (загальний добрий стан у країні, суспільне визнання, непримиренність до недоліків, високі запити), а також цінностей творчості та краси природи і мистецтва. Це не може не викликати стурбованості й вимагає визнання того, що громадські інститути різних рівнів (від дошкільного виховання до вищої освіти) не докладали достатньо зусиль для розвитку в молодого покоління почуття гармонії та краси, уявлення про те, що продуктивна (творча) діяльність зміцнює в людині «створений початок» і перешкоджає руйнівним інстинктам не тільки в дитячому, а й у підлітковому та юнацькому віці.

Отримані емпіричні дані дали змогу дійти висновку про можливість виділення особистісного ядра цінностей студентів, яке охоплює як термінальні (здоров'я, цікава робота, кохання, щасливе сімейне життя, задоволення, впевненість у собі, життєва мудрість, свобода у вчинках, матеріальне забезпечення), так і інструментальні (чесність, життєрадісність, працьовитість, освіченість, відповідальність, вихованість, самостійність, самоконтроль, старанність, раціоналізм, терпимість)

цінності. Ситуативно переструктуровуючись, «ядро цінностей» набуває «оперативної конфігурації» адекватно меті, завданням та умовам діяльності, поведінки. Завдяки цьому здійснюється динамічна адаптація студентів до мінливих умов життя і діяльності, а також прийняття рішень у ситуаціях різної складності.

Висновки. 1. Для забезпечення ефективності навчання та якості професійної підготовки необхідно, щоб організація педагогічного процесу та управління ним стимулювали високі рівні мотиваційної сфери студентів, актуалізували стійкі потреби в пізнанні, самоорганізації та моральній самоактуалізації.

2. Гуманізація навчального процесу має передбачати таку психолого-педагогічну позицію викладача, за якої ставлення до студентів як до

повноправної особистості вимагає поваги й розуміння.

3. Завдання викладача в цьому контексті – активізувати позицію студента щодо сприйняття мети навчання, вибору завдань і способів діяльності. Саме духовно-моральні мотиви усвідомлення мети навчання та інтересу до нього є передумовами результативного навчання, а також критеріями формування майбутнього професіонала.

4. Необхідна подальша розробка спеціальної моделі професійного становлення з урахуванням мотиваційних ресурсів студентів (зокрема й духовно-моральних), орієнтована на розвиток і використання управлінських ситуацій, які б стимулювали гармонійний розвиток молоді.

Список використаних джерел

1. Абрамов В.І. Духовність суспільства: Методологія системного вивчення: монографія / В.І. Абрамов. – К.: КНЕУ, 2004. – 236 с.
2. Библер В.С. Нравственность. Культура. Современность / В.С. Библер. – М.: Знание, 1990. – 64 с.
3. Дубасенюк О. А. Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога: дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / О.А. Дубасенюк. – К., 1996. – 527 с.
4. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности / А.Г. Здравомыслов. – М.: Политиздат, 1986. – 233 с.
5. Климов Е.А. Психология профессионала / Е.А. Климов. – М.: Институт практической психологии, 1996. – 174 с.
6. Романюк Л.В. Ціннісні орієнтації студентів: сутність, структура і психологічні механізми розвитку / Л.В. Романюк. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2004. – 188 с.

References

1. Abramov, V. I. (2004). *Spirituality of society: Methodology of systemic study*: monograph. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
2. Bibler, V. S. (1990). *Morality. Culture. Modernity*. Moscow: Znanie. [in Russian].
3. Dubaseniuk, O. A. (1996). *Theoretical and methodical grounds of teacher's educational activity*: Thesis for the degree of Doctor of pedagogical sciences : 13.00.04. Kyiv. [in Ukrainian].
4. Zdravomyslov, A. G. (1986). *Needs. Interests. Values*. Moscow: Politizdat. [in Russian].
5. Klimov, E. A. (1996). *Psychology of the professional*. Moscow: Institute of Practical Psychology. [in Russian].
6. Romaniuk, L. V. (2004). *Value orientations of students: essence, structure and psychological mechanisms of development*. Kam'yanets-Podil'skyi: Abetka-Nova. [in Ukrainian].

Рецензент: Москальова Л.Ю. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Люріна Таніта Іванівна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна
doi:10.7905/нвмдпу.v0i10.689

Надійшла до редакції: 19.04.2013 р.

Прийнята до друку: 04.06.2013 р.